

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
MENŲ FAKULTETAS
DAILĖS MENO KATEDRA

Audiovizualinio meno specialybės IV kurso studentės
Jevgenijos RYBAKOVOS

Diplominis darbas
ATMINTIES TRANSFORMACIJOS VIDEOLAIŠKUOSE „NOSTALGIJA“

Darbo vadovas: lekt. R. Venckus

Šiauliai, 2013

SANTRAUKA

Žmogaus atmintis yra jo sukauptas patirties turtas, kurį jis neša per visą savo gyvenimą įsimindamas svarbiausius gyvenimo įvykius ir išgyvenimus. Atmintis turi didesnę jėgą kai yra fiksuojama, labiau prisimenama tai, kas užrašyta ant popieriaus lapo arba nufilmuota. Šiame bakalauro darbe analizuojamas ir atskleidžiamas atminties fenomenas ir jos transformacijos videolaiškų kūrime.

Darbe atskleidžiama atminties svarba ir laiško kaip atminties fiksavimo forma. Apžvelgiama laiško transformacija atsirandant naujoms technologijoms ir internetinės erdvės galimybės videolaiškų siuntimui. Kūrybinėje darbo dalyje vyksta virtualus bendravimas videolaiškais internetiniame tinklapyje. Iš elektroninių laiškų atsakymų kuriami nauji video laiškai ir talpinami internetinėje svetainėje.

Internetas suteikia naują erdvę bendravimui ir skaitmeninės informacijos saugojimui. Žmogaus atmintis gali būti saugojama ne tik galvoje, bet ir internetinėje erdvėje tam tikros pasirinktos išraiškos formos dėka.

SUMMARY

Human's memory is treasure concentrated of all his life experience, which is led for all his life memorizing the most important events of his life. But memory is more powerful when it is fixed, because when it is written on paper or filmed it is easier to remember.

In this bachelor work is analysing and opening memory's phenomenon and it's creature in video - letters transformation.

In this work are opening the meaning of memory and letters as memory fixing forms mode. Are reviewing letter's transformation appearing new technologies and reviewing in video – letter sending possibilities in internet space. Created virtual communication exist in network all the time. From letters are created video – letters which are sent in network again.

Internet is giving a new space for communication and save digital information. Human's memory can be saved not just in his mind but could be saved in network by choosing special form help.

TURINYS

SANTRAUKA.....	2
SUMMARY.....	3
TURINYS.....	4
ĮVADAS.....	5
I. ATMINTIES FENOMENAS.....	8
I.1 Atminties veikimo procesai.....	10
I.2 Atminties poveikis sąmonei.....	11
I.3 Kolektyvinės atminties analizė.....	13
I.4 Laiškai kaip komunikacijos priemonė.....	15
II. NAUJŪJŲ LAIŠKO FORMŲ KLAUSIMAS.....	16
II.1 Laiškai Fluxus meno judėjime.....	16
II.2 Elektroniniai laiškai.....	19
III. KŪRYBINIS PROJEKTAS „NOSTALGIJA.....	21
III.1 Kūrinio idėja ir pagrindimas.....	22
III.2 Internetinė erdvė ir jos galimybės videolaiškų kūrybai.....	22
III.4 Kūrybos etapai.....	23
III.5 Techninis sprendimas.....	24
IŠVADOS.....	25
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	26

IVADAS

Laiškai - rašytinės komunikacijos rūšis. Tai išorinio bendravimo forma, kurios pagalba žmonės gali palaikyti tarpusavio ryšį. Juose fiksuojami ir aprašomi kasdieniniai įvykiai. Laiškai lyg erdvė, leidžianti sutalpinti savo mintis ir jais dalintis su kitais adresatais. Laiškas tampa archyvu, atminties saugykla, ir ne tik minčių išdėstymų, bet ir meno kūrinį.¹ Pavyzdžiui 2012 m. Panevėžyje buvo rengiama paroda „Laiškas kaip meno kūrinys: dailininkų kūrybos apraiškos laiškuose režisieriui Juozui Miltiniui“, kuriuose žymūs Lietuvos dailininkai J. Miltiniui laiškuose reikšdavo savo mintis, skirdavo savo meno kūrinius.² Laiškas lyg sustabdo ir fiksuoja akimirką, o paskui perneša informaciją per tūkstančius kilometrų, arba šimtą metų išsaugo jo turinį. Iš jų mes galime sužinoti periodo istoriją kada laiškas buvo rašytas. Tokiu būdu laiškas tampa svarbus artefaktas.³ Anksčiau, kai elektronika dar nebuvo taip sparčiai išsivysčiusi, laiškai buvo būtini, kaip pagrindiniai informacijos teikėjai. Šiandien apie jų būtinybę kalba išdaužytos pašto dėžutės laiptinėse. Net močiutės šiandien turi mobiliuosius telefonus ir kompiuterius, rašyti laiškus ir laukti atsakymo, turint šiuolaikines technologijas, tapo neaktualu. Žmonės palaiko ryšį naudojant internetinę erdvę per socialinius tinklus, elektroninį paštą arba sms žinutėmis. Tai suteikia galimybę greičiau ir dažniau bendrauti, gauti reikiamu laiku reikalingą informaciją.

Atsirandant internetui, atsirado ir toks supratimas kaip internetinis menas, nes internetas yra labili produkavimo, publikavimo, platinimo, komunikavimo priemonė. Ji gali modifikuoti menininko ir žiūrovo statusą bei jų tarpusavio santykį.⁴ Internetė negalioja vaizduojamos estetikos principai, tai erdvė leidžianti laisvai eksperimentuoti. Pavyzdžiui, Handshake autoriai kartu su Thomaxu Kaufmannu ir kitais, Berlyne inicijavo virtualios bendruomenės projektą Internationale Stadt („Tarpautinis miestas“ 1994-1998 m.) pagal šį projektą saityne buvo atkuriamos urbanistinės ir socialinės susitikimų erdvės.⁵ Šiandien interneto dėka atsiranda galimybė greitai keistis

---

¹ Dailininkų laiškai režisieriui Juozui Miltiniui- Meno kūriniai. . prieiga per internetą
< <http://www.pavb.lt/lt/naujienos/1187-dailininku-laiskai-reziseriui-juozui-miltiniui-meno-kuriniai> >
(žiūrėta: 2013-03-10)

² Ten pat.

³ Культура и общество, Зачем нужны письма. prieiga per internetą
< <http://www.kakprosto.ru/kak-89597-zachem-nuzhny-pisma>>(žiūrėta: 2013-05-25)

⁴ Kristina Inčiūraitė, Metamorfozių labirintas. Pokalbis apie internetinį meną. prieiga per internetą
<http://eia.libis.lt:8080/archyvas/viesas/20110307052325/http://www.culture.lt/7md/?leid_id=544&kas=straipsnis&st_id=616>(žiūrėta: 2013-05-25)

⁵ Just another WordPress.com ,Internetinis menas. 2011 m. prieiga per internetą
< <http://cicenas.wordpress.com/2011/05/01/internetinis-menas/> >(žiūrėta: 2013-05-25)

informacija, kurti ir palaikyti tarpusavio ryšį. Laiškai įgavo naują formą, leidžiančią bendrauti beveik be atstumo, eksperimentuoti ir išbandyti save kaip kūrėją.

Pagrindinė darbo problema yra susieta su laiško, kaip meninės kūrybos ir natūralios kasdieninės komunikavimo formos nykimu, kuris lėmė medijų menininkų poreikį prabilti, naudojant naujausias technologijas apie komunikavimų formų perkėlimą į naująją „kalbą“, akcentuojant atminties išlikimo ir išlaikymo būtinybę.

Darbo objektas: Atminties išlaikymo laiškuose fenomenas ir jo kūrybinė interpretacija internetiniame videolaiškų kūrime.

Tikslas: Atminties fenomeno plėtojimo laiškuose analizės metu gautų rezultatų pagrindu sukurti internetinį videolaiškų kūrinį.

Tikslui pasiekti keliami šie uždaviniai:

1. Aptarti atminties fenomeną.
2. Nusakyti atminties poveikį sąmonei.
3. Pateikti kolektyvinės atminties analizę.
4. Laiškų fenomeną interpretuoti kaip komunikavimo priemonę.
5. Aptarti kaip žmonių gyvenimui atmintis daro įtaką.
6. Išskirti reikšmingus meninės kūrybos atvejus ir juos interpretuoti (aptarti fluxus meno judėjimo kūrinius).
7. Analizuoti ir interpretuoti elektroninį laiškų fenomeną.
8. Numatyti ir apibūdinti kūrybinio darbo etapus.
9. Pasirinkti ir aptarti techninį sprendimą kūrybinio darbo projekte.

Metodai.

1. Literatūros ir meno kūrinių lyginamasis analitinis metodas.
2. Kūrinio formos ir turinio analizė.

Darbo aktualumas ir naujumas: Šiuolaikiniame pasaulyje technologinis procesas eina į priekį, vis atsiranda naujos galimybės. Šiandiena turime galimybę bendrauti elektroniniu būdu, filmuoti gyvenimo įvykius, dalintis jais su kitais, išnaudojant internetinę erdvę kaip informacijos teikėją. Taip pat virtuali erdvė leidžia eksperimentuoti. Šiandiena galima siųsti ne tik parašytą elektroniniu būdu tekstą, bet ir nufilmuotą medžiagą. Kompiuterinių programų pagalba galima ir vizualizuoti parašytą tekstą.

Šiuolaikinių technologijų ir kompiuterinių programų dėka buvo sukurtas darbas „Atminties transformacijos videolaiškuose“. Dėl to darbas yra aktualus ir naujas.

I. ATMINTIES FENOMENAS

Žmogaus atmintis turi galingą jėgą. Ji be perstojo veikia mumyse, fiksuoja vaizdus ir garsus, o taip pat patirtus jausmus ir išgyvenimus. Individo atminties lobynas - tai visa, ką jis patyrė, jautė, matė, uodė, girdėjo, iškentėjo ar kitaip išgyveno. Pasak filosofo Daliaus Jonkaus, atmintis yra kaip atkartojimas to, kas jau buvo įvykę.⁶ Suvokimo vaizdiniai yra atsiminimų vaizdinių prielaida, nes atsiminimai yra ne kas kita, kaip suvokimuose sukurtų vaizdinių pakartojimas. Jonkaus teigimu, vaizduotė ne tik transformuoja, bet ir atveria patirtyje dar neaktualizuotas galimybes bei reprodukuoja ir reorganizuoja mūsų išgyvenimus⁷. Taigi, visa ką sąmoningai užfiksuoja mūsų atmintis yra labai svarbu, nes žmogus tampa priklausomas nuo savo praeities, nuo tam tikrų, konkrečių, tik jam būdingų patirtų išgyvenimų. Žmogus esantis dabartyje gali vienaip ar kitaip, savo poelgiais valdyti gyvenimą, tačiau jis bejėgis grįžti laiku į prisiminimą ir pakeisti jau įvykusius dalykus. Todėl žmogui prisiminimai ir praeitis, yra tokie neįkainojami, nes jie nekinta, gali kisti tik mūsų pačių požiūris į išgyventus dalykus, tačiau ne patys įvykę procesai.

Atmintis produkuoja sąmonę. Sąmonė⁸ – mūsų atminties visuma, viso to, kas žmogaus gyvenimo kelyje patirta, suvokta, išgyventa ir įsiminta, srautas. Mąstydamas, kurdamas iš įsimintos, įsisavintos faktologijos naujas hipotezes, teorijas, pažiūras, formuodamas ar gilindamas savo įsitikinimus, akivaizdu, kad jis disponuoja tik įsimintąja medžiaga. Savo psichinės raidos kelyje (ontogenezėje) mes sąmonėjame.⁹ Galiausiai šitaip pradeda ir baigia rasti tai, ką vadiname savimone. Juo daugiau patirta, išvysta, suvokta, išgyventa – tuo brandesnė, gilesnė mūsų sąmonė kaip visos žmogiškosios patirties rezultatas.¹⁰ Kaip tik todėl kiekvieno žmogaus prisiminimai yra unikalūs ir saviti, tik jam vienam būdingi.

Žmogaus prisiminimai yra tarsi jo sukauptas patirties turtas, įsimindamas ir prisimindamas jis gali operuoti turima patirtimi, kaip asmuo išskirti save iš gamtos. Pasak Alberto Ružo, atmintis redaguoja sąmonę: atmintis neatsiejama nuo žmogaus sąmonės. O pats žmogus kaip visuma, fizinė ir mentalinė, galiausiai kaip integralas, disponuoja tuo, kas nepamiršta, kas

⁶ Dalius Jonkus, *Užmiršti, kad atsimintum*, „Sesija“, 2012, nr.2, 8 psl. prieiga per internetą < <http://www.vdusesija.lt/pdf/index/index/id/12/> > (žiūrėta: 2013-03-10)

⁷ Ten pat. Psl. 8.

⁸ Sąmonė (lot. *conscientia* „žinojimas kartu“) psichikos dalis, apimanti įvairias mentalines būsenas, mintis, emocijas, suvokimą ir prisiminimus. Sąmonė yra intencionali, tai yra nukreipta į išorinį bei iš dalies ir į subjekto į vidinį pasaulį

⁹ Albertas Ružas, 2006. *Atminties fenomenas*, Socialinių tyrimų institutas Vilnius 5psl. prieiga per internetą < http://www.ebiblioteka.lt/resursai/LMA/Filosofija/Fil_038_042.pdf > (žiūrėta: 2013-03-10)

¹⁰ Ten pat. Psl. 5.

liko galvoje¹¹. Galime teigti, jog sąmonė ir atmintis neišvengiamai traktuojami kaip sinonimai. Visa tai, ką mes vadiname išmintimi, protu, siela bei intelektu yra atminties dėka sukurta. Tai gebėjimas išsaugoti ir atkurti praeityje išgyventas sąmonės būsenas ir tai, kas su jomis yra susiję. Kaip ir bet kokio kito psichikos proceso, atminties mechanizmas yra, sudėtingas. Už jos veiklą atsakingos struktūros yra išsibarsčiusios įvairiose galvos smegenų vietose.¹² Be atminties žmogus būtų neįgalus, būtent gebėjimas išsaugoti ir atkurti informaciją gyvybingai svarbus procesas, leidžiantis kaupti ir regeneruoti informaciją.

Filme „Memento“ (Memento 2000m.) aprašoma vieno žmogaus istorija, kuris prarado ilgalaikę atmintį. Vienintelis dalykas, kurį jis atsimena, kad reikia išaiškinti žmogžudystę ir atkeršyti žudikui. Jis taturuoja savo kūną, daro nuotraukas, nes užmiršta prieš tai buvusius išgyvenimus. Tačiau visos pastangos neatstoja atminties, fotografijos ir užrašai nesugeba pavaduoti atminties. Jie nieko nereiškia be prisiminimų interpretacijos, kurioje gali būti įžvelgiama šių pėdsakų reikšmė. Herojus praranda ne tik užrašus, bet ir socialinius sąryšius ir virsta lengvai manipuliuojamu įrankiu.¹³ Taigi be atminties saugyklos žmogus praranda gyvybingai svarbią savybę prisiminti buvusius išgyvenimus, o reiškia nežino kas jis yra ir ką daro šiame gyvenime.

Pasak Locke atminties saugykla yra reikalinga todėl, kad mes negalime vienu metu kontempliuoti ir apžvelgti daug idėjų.¹⁴ Atmintis pasitelkiama dėl intelekto baigtinumo, nes ji leidžia idėjų stebėjimą bei svarstymą atidėti ir prie jo sugrįžti kitu laiku. Šia prasme atminties saugykla suprantama kaip sugebėjimas atgaivinti ir aktualizuoti tai, kas jau buvo suvokta: mūsų idėjų sukrovimas atminties saugykloje reiškia tik tai, jog intelektas daugeliu atvejų turi galią atgaivinti kada nors įgytus suvokinius, papildomai susiedamas su jais suvokimą, kad jis anksčiau yra juos turėjęs.

Locke pažymi, jog atsiminti galima tik tai, kas anksčiau buvo suvokta. „Juk prisiminti reiškia suvokti ką nors atsimenant arba įsisąmoninant, kad tai buvo žinoma arba suvokta anksčiau; be šito kiekviena idėja, patenkanti į intelektą, yra nauja, o ne prisimenama: įsisąmoninimas, kad ši idėja buvo intelekto anksčiau, ir yra tai, kas skiria prisiminimą nuo visų kitų mąstymo būdų. Kiekviena idėja, kuri niekada nebuvo intelekto suvokta, niekada nebuvo intelekto. Kiekviena intelekto esanti

¹¹ Albertas Ružas, 2006 *Atminties fenomenas*, 2006, Vilniaus universiteto leidykla, psl. 222 prieiga per internetą <http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2012~D_20120704_130807-34422/DS.005.0.01.ETD> (žiūrėta: 2013-03-10)

¹² Mindaugas Jasulaitis, Kaip veikia atmintis? , „Sveikas žmogus“, 2005, nr. 5, prieiga per internetą: <<http://www.neuromedicina.lt/index2.php?pagrid=20&veiksmas=straipsnis&id=17>> (žiūrėta: 2013-03-10)

¹³ Memento. kinozona. Prieiga per internetą: <<http://www.obuolys.lt/kinozona/filmas/2955/>>

¹⁴ Locke, D. 2000. „Esė apie žmogaus intelektą“ 75 psl., prieiga per internetą <http://www.leidykla.eu/fileadmin/Religija_ir_kultura/2009_6_1-2/7-26.pdf> 8 psl. (žiūrėta: 2013-03-10)

idėja arba yra esamasis suvokinys, arba buvo esamasis suvokinys ir yra intelekto taip, kad atmintis ją vėl gali padaryti esamuoju suvokiniu¹⁵ Todėl galima manyti, kad visiškai praradus atmintį žmogus tampa vadinamąja „daržove“. Be atminties saugyklos kiekviena diena jam būtų kaip gimtadienis, kuriame jis vis iš naujo susipažintų su pasauliu.

Atmintis atlieka gyvybiškai svarbią mūsų gyvenimui funkciją, lyg kiekvieno žmogaus asmeninis archyvas, kuriame sutalpinamas svarbiausių išgyvenimų ir patirties turtas. Ir kuo gilesnis išgyvenimas, tuo labiau jis įsimenamas, tuo labiau suvokiamas, o reiškia ir ilgiau prisimenamas.

I.1 Atminties veikimo procesai

Atminties mechanizmas yra sudėtingas ir žodis „atmintis“ yra pernelyg paprastas tam, kad apibūdinti visas jos atliekamas funkcijas. Pavyzdžiui 1968 m. Atkinsonas ir Shiffrinas pasiūlė atminties modelį, kuris iki šių dienų liko aktualus.¹⁶ Jie pabrėžė tris informacijos laikmenas: jutiminę, trumpalaikę ir ilgalaikę atmintis. Iš jutiminės informacija papuola į trumpalaikę atmintį, kuri leidžia mums akimirksniu panaudoti visus duomenis ir informaciją, o ilgalaikės atminties dėka viską, kas reikalinga, prisimename po kelių minučių, valandų ar metų. Objektai yra organizuojami į prasmingas visumas, įvertinamas jų reikšmingumas. Trumpalaikėje atmintyje dominuoja garsinis kodavimas, didžioji informacijos dalis saugoma kaip garsų rinkinys, kita dalis informacijos įsimenama kaip vaizdas arba pagal prasmę toliau trumpalaikės atminties informacija perduodama į ilgalaikę atmintį. Tai yra mūsų žinių bei patirties pagrindas, kuris pasižymi didele, neribota apimtimi ir ilgu saugojimo laiku. Informacija gali būti grąžinta į trumpalaikę atmintį ir panaudota mąstymo operacijoms. Toliau ilgalaikė atmintis skirstoma į: sąmoningą - kai atsimenamas informacijos vienetas pasirodo sąmonės lauke. Ji skirstoma į semantinę - saugomos abstrakčios žinios, epizodinę atmintį - saugomi konkretūs įvykiai, kartu su informacija apie įvykio laiką ir vietą. Tai pat būna blyksniai prisiminimai - priklausomai nuo emocijų stiprumo. Nesąmoninga atmintis - kai kažkas atsimenama, bet žmogus sąmoningai nesuvokia, kad jis kažką atsiminė.¹⁷ Atmintis yra unikali tuo, kad nežiūrint į mechanizmų sudėtingumą žmogui pavyksta beveik akimirksniu prisiminti reikiamą informaciją. Atkinsonas ir Shiffrinas pasiūlė ganėtinai konkretų

---

¹⁵ Ten pat. Psl. 75.

¹⁶ Atkinson, R.C.; Shiffrin, R.M. (1968). "Chapter: Human memory: A proposed system and its control processes". In Spence, K.W.; Spence, J.T.. *The psychology of learning and motivation (Volume 2)*. New York: Academic Press. pp. 89–195.

¹⁷ Аткинсон и Шифрин (1968). 12.3.Монистическая и множественная трактовки памяти, prieiga per internetą

<http://mnogoknig.org.ua/bookstr_read.php?id=7&str=36> . (žiūrėta: 2013-03-12)

modelį. Bet dar vieni Škotijos Sterlino universiteto mokslininkai Alanas D. Baddeley ir Grahamas Hitchas (1974 m.) pristatė atminties teoriją.¹⁸ Atliekami tyrimai parodė, kad lengviau prisimename prasmingus ir atpažįstamus žodžius arba vaizdus, nes trumpalaikė atmintis, norėdama išlaikyti prisiminimus, juos atkartoja. Kitaip tariant, išgirstas žodis sąmonėje yra atkartojamas daug kartų, kad trumpalaikė atmintis galėtų jį atkurti. Aprašydami šį vidinį žodžių kartojimą, jie vartojo sąvoką „fonologinis ciklas“. Lygiai taip pat sąmonėje yra atkuriami vaizdai - toks reiškinys pavadintas „vizualiąja piešimo lenta“. Taigi žodžiai, vaizdai ir kita informacija gali būti išlaikoma trumpalaikėje atmintyje, jeigu yra periodiškai atkuriami, o jeigu atkūrimas blokuojamas, prisiminimas išnyksta vos per kelias sekundes. Ilgalaikė atmintis „klausosi“ „fonologinio ciklo“ ir „žiūri“ į „vizualiąją piešimo lentą“ tuo metu, kai trumpalaikė atmintis vis atkuria mūsų prisiminimus.¹⁹ Galima teigti, kad trumpalaikė atmintis greitai išmoksta, bet sunkiai prisimena, o ilgalaikė atmintis lėtai mokosi, bet gerai prisimena. Kad informacija būtų įrašoma į ilgalaikę atmintį, ją reikia atkurti daug kartų.

Apžvelgiant šias teorijas galima teigti, kad geresnė atmintis apima visu trijų komponentų lavinimą: jutiminę, trumpalaikę ir ilgalaikę atmintys. Du iš jų atsakingi už informacijos laikymą, vienas — informacijos apjungimą, ir paskutinis — už viso proceso darnią veiklą. Ir geriau prisimename būtent tą informaciją, kuri mums yra prasminga ir svarbi atkartojimu savo sąmonėje būdu.

I. 2 Atminties poveikis sąmonei

Sąmonė atlieka svarbią funkciją prisiminimų procese, kaip anksčiau kalbėta, įsisąmoninant žmogui lengviau atkurti informaciją, prisiminti reiškia suvokti. Neretai medicinoje naudojamas terminas atgauti sąmonę. Jokia kita psichinio gyvenimo funkcija taip nesiriša su sąmone, kaip atmintis. Nes atmintis produkuoja sąmonę²⁰, o sąmonė – mūsų atminties visuma, viso to, kas žmogaus gyvenimo kelyje patirta, suvokta, išgyventa ir įsiminta.

Žmogus kaip visuma, fizinė ir mentalinė, galiausiai kaip integralas, disponuoja tuo, kas nepamiršta, kas liko galvoje. Mąstydamas, kurdamas iš įsimintos, įsisavintos faktologijos naujas hipotezes, teorijas, pažiūras, formuodamas ar gilindamas savo įsitikinimus, akivaizdu, kad jis

¹⁸ IliustruotasisMokslas.lt, *Kaip veikia atmintis*. prieiga per internetą
<<http://www.iliustruotasismokslas.lt/?PublicationId=87681C9E-F3F5-4AF7-ADAC-DE8335C068BD&SiteId=826D6683-9025-4946-A1A7-64ED6E2CB63A>> (žiūrėta: 2013-05-12)

¹⁹ Ten pat.

²⁰ Sąmonė (lot. *conscientia* „žinojimas kartu“) psichikos dalis, apimanti įvairias mentalines būsenas, mintis, emocijas, suvokimą ir prisiminimus

disponuoja tik įsimintą medžiaga.²¹ Būtent žmogaus savybės kaip – protas, išmintis, sąmonė, psiche išskiria žmogų iš visos kūrinijos. Šiuo požiūriu įsidėmėtina A. Šliogerio mintis: „nors sielos vaizdinys yra žymiai platesnis negu sąmonės sąvoka, nes jis apima daugybę žmogaus santykių su pasauliu, savaime neredukuojamų į grynąjį sąmoningumą, tačiau, be jokios abejonės, kaip tik sąmonė sudaro žmogaus sielos branduolį..“²². Kitaip tariant, siela yra žmoguje, o joje kaip branduolys „sutelpa“ ir pati sąmonė.

Kiekvieną akimirką vyksta tai, kas vadintina sąmonėjimo procesu., žmogus tarsi bunda, vis labiau praregėdamas, nušvisdamas, susivokdamas. Jam formuojasi kokybiškai kisdama būtent sąmonė. Tačiau kokia ji bebūtų – skurdi, turtinga, dorovinga ar ne, yra konkretaus sąmonėjimo proceso rezultatas: visa, kas buvo išgyventa, patirta, suvokta kasdieniame nepertraukiamame intencionalume, tame betarpiškame santykiyje su tikrove, yra mūsų sąmoningosios visumos dalis.²³ Sąmonė yra viso to, kas patirta ir įsiminta, srautas – jį galėtume palyginti su didinga upe, kildinančia save iš gausių intakų, didesnių ar mažesnių upelių ar upeliūkščių.

Greta sąmonėjimo vyksta ir individualizacijos procesas, save suvokiantis išskyrimas iš kitų tokių pat individų. Kaip rūšies vienetas, žmogus augdamas ir bręsdamas ima aptikti savyje tam tikrų gebėjimų, polinkių, intencijų, charakterio bruožų, išskiriančių jį iš kitų rūšies egzempliorių ir įtvirtinančių jo nepakartojamą unikalų individualumą. Tam tikroje žmogiškosios veiklos srityje kiekvienas turi galimybę reikštis ir apsireikšti, netgi lyderiauti. Sąmonėjimo ir individualizacijos vyksmo rezultatas – žmogaus tapsmas asmeniu ir asmenybe, nepakartojama ir, beje, niekada nebepasikartosiančia.²⁴ Galima manyti, kad atmintys ir sąmonė yra vieni iš pagrindinių atminties veikimo procese. Sąmoningumas ir įsisąmonėjimas brandina žmoguje asmenybę su savo patirtimi ir istorija, kurią jis neša per visą savo gyvenimą ir dalinasi su savo vaikais ir anūkais.

---

²¹ Albertas Ružas, 2006. *Atminties fenomenas*, Socialinių tyrimų institutas Vilnius 5psl. prieiga per internetą <http://www.ebiblioteka.lt/resursai/LMA/Filosofija/Fil_038_042.pdf> (žiūrėta: 2013-03-10)

²² Šliogeris, A. 1996. *Transcendencijos tyla*. Vilnius: Pradai. 711, 724 p., prieiga per internetą <http://www.ebiblioteka.lt/resursai/LMA/Filosofija/Fil_038_042.pdf> 39 psl. (žiūrėta: 2013-05-12)

²³ Albertas Ružas, 2006. *Atminties fenomenas*, Socialinių tyrimų institutas Vilnius 5psl. prieiga per internetą <http://www.ebiblioteka.lt/resursai/LMA/Filosofija/Fil_038_042.pdf> (žiūrėta: 2013-05-17)

²⁴ Ten pat.

I.3 Kolektyvinės atminties analizė

Žmogus turi nuolatinį poreikį bendrauti. Bendravimas vyksta skirtingais būdais ar tai tiesioginis, ar persirašinėjimais laiškais, elektroniniu paštu ar sms žinutėmis. Formuojasi tam tikras ratas, grupė žmonių, kurioje žmogus palaiko ryšį, dalinasi asmeniniais išgyvenimais ir informacija. Bendravimas suteikia mums galimybę geriau suprasti ir pažinti save pačius. Lygindami save su kitais, darome išvadas, kas mes esame, kokie ir kokios esame. Galima sakyti, jog sąvoka bendravimas apima dviejų ar daugiau žmonių tarpusavio suvokimą, keitimąsi informacija, sąveiką ir santykius.²⁵ Keisdami informacija, palaikydami tarpusavio ryšį žmonės kuria bendrą atmintį ir istoriją.

Kolektyvinė atmintis – tai nuolat kintantis visuomenės ar jos grupės praeities įsivaizdavimas, kurį individai kuria iš savo įsimintos informacijos, kuri yra suprantama, atrenkama ir perkuriama pagal tos visuomenės kultūros standartus ir pasaulėžiūros įsitikinimus.²⁶ Pirmasis kolektyvinės atminties teoriją išplėtojo prancūzų sociologas Maurice Halbwachs (1925; 1950). Maurice Halbwachs yra laikomas kolektyvinės atminties teorijos pagrindėju, atskleidusiu, kaip prisiminimai apie praeitį funkcionuoja dabartyje bei prisideda prie kolektyvinės tapatybės įtvirtinimo.²⁷ Pagrindinė Halbwachso tezė – žmogaus atmintis reikalauja nuolatinio kolektyvinių šaltinių palaikymo ir gali funkcionuoti tik kolektyviniame kontekste. Atsiminimus žmogus įgauna visą gyvenimą dalyvaudamas įvairiuose visuomenės institutuose, todėl esama tiek kolektyvinių atminčių, kiek visuomenėje egzistuoja grupių ar institutų.²⁸ Taigi kolektyvinę atmintį galima suprasti kaip praeities išgyvenimų ar vaizdinių, atskirų žmonių grupių bendrą atsiminimą ir skirtybių sumažinimą komunikacijos aktų metu.

Žmogus visada priklauso tam tikrai grupei ar tai būtų šeima, tauta. O reiškia ir dalyvaudamas tam tikruose įvykiuose, įgauna tam tikrą praeities vaizdinį ir individualių atsiminimų, kurie nusėda jo atmintyje ir gal būt ateityje įtakoja jo elgesio normas ar pažiūras.

Pirmtako sociologo teoriją esmingai išplėtė Jan Assmann, semiotiškai išplėsdamas kultūrinės ir komunikacinės atminties sąvoką. Šio autoriaus darbų dėka buvo atskleisti

²⁵ Bendravimo psichologija. Vadovėlis. Psl. 11 prieiga per internetą
<http://www.sos03.lt/files/knygos/Bendravimo_psichologija.pdf>(žiūrėta: 2013-05-17)

²⁶ B.Szacka, Czas przeszły, pamięć, mit, Warszawa: Scholar, 2006, 44. prieiga per internetą
<<http://www.literatura.flf.vu.lt/wp-content/uploads/2013/02/75-1021.pdf>>(žiūrėta: 2013-05-17)

²⁷ Морис Хальбвакс, «Коллективная и историческая память», Неприкосновенный запас, 2005, 5-6 (40–41p).
prieiga per internetą

<<http://magazines.russ.ru/nz/2005/2/ha2.htm>> 1 psl (žiūrėta: 2013-03-17)

²⁸ Maurice Halbwachs, Das kollektive Gedächtnis, Frankfurt 1985, prieiga per internetą

<<http://archive.minfolit.lt/arch/21501/21874.pdf>> 46 psl (žiūrėta: 2013-03-17)

mechanizmai, kurių dėka pavieniai ar grupiniai atsiminimai virsta visuomenės atmintimi²⁹. Komunikatyvinė atmintis pagal J. Assman'ą, apima atsiminimus, kurie siejami su netolima praeitimi. Taigi tai yra tokia atmintis, kuria žmonės dalinasi tarpusavyje, perduodami iš lūpų į lūpas ir taip prisimindami istorinius įvykius. Anot J. Asmano, kultūra atspindi individų ir grupių mąstymo formas, mentalitetą, dvasinėje veikloje per meną, simbolius, ritualus, kalbą, gyvenimo organizavimo formas ir formuoja universalų tarpusavio mąstymo, praktikos ir socialinių institutų sąveikos lauką.³⁰ Taigi kultūrinę atmintį galima suprasti kaip kultūros (arba kultūrinių) reikšmių aktualizacijos ir perdavimo formą. Tai kartu yra ir apibendrinantis viso „žinojimo“ (žinių) pavadinimas, kuris daro įtaką atskirų socialinių grupių ir visuomenės tarpusavio bendravimo išgyvenimams, veiksams, visai žmonijos gyvenimo praktikai ir kuri iš kartos į kartą būtina kartoti ir įsiminti.³¹ Atmintis persiduoda iš kartos į kartą, formuoja kultūros tradicijas.

Tai pat yra toks supratimas kaip šeimos atmintis. Šeimos atmintis atlieka tapatybės formavimo funkcijas, tampa istorinė asmenybės atmintimi, nes atspindi šeimos socialinę kartos istoriją.³² Tai asmeninė šeimos istorija, kuo buvo tavo močiutės ir seneliai, koks buvo jų kelias ir jų likimas, kaip pratęsė šį kelią tėvai ir kas laukia ateityje tavęs. Tai nuo vaikystės teisingo gyvenimo vizija ir jeigu žmogus atsimena šį pranešimą, jei didžiuojasi savo tėvais, jis gyvens taip pat vertingai kaip ir jo protėviai.³³ Bet atmintis turi didesnę jėgą, kai yra fiksuojama raštu, labiau prisimenama tai kas perpasakota ir persiduota iš lūpų į lūpas. Jeigu vaikai prisimena savo šeimos istoriją, žino kieno jie anūkai ir kuo didžiuojasi savo gyvenime suaugusieji, šeimos atmintis įgauna jėgą ir jų gyvenimuose, tampa šeimos tradicija.

Reiškia kolektyvinės atminties pagrindu yra bendri žmonių išgyvenimai, įvykiai, persiduodami iš kartos į kartą per tam tikras formas. Ar tai tradicijos, ritualai, meniniai kūriniai, istorijos ar laiškai.

---

²⁹ Ян Ассман. *Культурная память. Письмо, память о прошлом и политическая идентичность в высоких культурах древности*. Москва: Языки славянской культуры, 2004, 59–67. prieiga per internetą

<http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.03~2008-ISSN_1822-7309.V_9/DS.013.0.01.ESSPG> (žiūrėta 2013 03 20)

³⁰ Ten pat. Psl, 59-67.

³¹ Ten pat. Psl.54

³² Современные проблемы психологии семьи: феномены, методы, концепции. Вып. 5. –СПб.: Изд-во АНО «ИПП», 2011. –С. 85-86. . prieiga per internetą <<http://humanpsy.ru/articles/family-5/05-14-Tregubenko.pdf> > (žiūrėta 2013 05 24)

³³ ПСИХОЛОГОС ЭНЦИКЛОПЕДИЯ ПРАКТИЧЕСКОЙ ПСИХОЛОГИИ. *Память индивидуальной жизни и память рода*, 2012. . prieiga per internetą <http://www.psychologos.ru/articles/view/pamyat_individualnoy_zhizni_i_pamyat_roda > (žiūrėta 2013 05 24)

I.4 Laiškai kaip komunikacijos priemonė

Literatūra viena iš istorinės atminties perdavimo formų, atskleidžianti ne tik rašytojo, bet ir visuomenės turimą praeities įsivaizdavimą, kartu ir jos vertybes bei tapatybės apibrėžtį. Todėl, kad literatūros kūrinys perteikiamą individualią rašytojo istorinę atmintį visada lemia visuomenės, kuriai tas rašytojas priklauso.³⁴ Kitaip tariant literatūros dėka ar tai būtų knygos, laiškai, dienoraščiai, gyvų liudytojų užrašai kaip dokumentai, pernešantys istorinę atmintį iš praeities į ateitį.

Šiuo atveju laiškai, kaip socialinės ir kultūrinės komunikacijos forma, kaip nuolat atsinaujinantis, įvairiakalbis, įvairialypis, daugiafunkcinis žanras. Tai šaltinis, padedantis pažinti epochą, jos etines ir moralines nuostatas, kultūrą, įvairių sluoksnių žmonių bendravimo modelius.³⁵ Kartu su dienoraščiu, biografija, autobiografija, memuarais laiškai priklauso paraliteratūros (esantiems šalia) žanrams, yra labai arti grožinės kūrybos (menininkų, rašytojų, poetų korespondencija leidžia adekvačiau pažinti kūrėjo asmenybę bei dažnai papildo kūrinius autobiografiniais motyvais). Laiškams būdinga specifinė struktūra naudojamos monologo ir dialogo formos, retoriniai kreipiniai, užuominos, individualus stilius, priklausantis nuo adresanto ir adresato santykių ir tematikos.³⁶ Laiškas visada yra tam tikras laisvas dialogas, nors plėtojamas monologine kalba dialoginė ir monologinė kalba laiške yra susipynusi. O pats dialogiškumas kaip būties principas sieja ne tik žmones, bet visa, kas koku nors būdu yra ir reikalinga supratimo. Pasirodo, kad žmogus negali būti be kitų, jis ko nors reikalauja ir yra kieno nors reikalaujamas.³⁷ Reiškia žmonės siekdami bendravimo išnaudoja visas įmanomas galimybes, ypatingai jei tai bendravimas per atstumą, o laiškas vienas iš tradicinių informacijos perdavimo priemonių, kurio dėka galima perduoti visą tuo momentu reikiamą informaciją.

Dar laiškas gali būti išpažintinis išsakyimas, atsivėrimas, artimas dienoraščiui, kuriame net dažnai atskleidžiami intymūs santykiai pavyzdžiui, meilės laiškai, stiprūs dvasiniai ryšiai. Laiškai, rašomi konkrečiam adresatui, neskirti viešumai. Tai uždarieji, privatūs laiškai. Žinoma yra ir viešieji

---

³⁴ M. Halbwachs, *Les cadres sociaux de la mémoire*, Paris: Félix Alcan, 1925, 63. prieiga per internetą <<http://www.literatura.flf.vu.lt/wp-content/uploads/2013/02/75-1021.pdf>> (žiūrėta: 2013-05-17)

³⁵ Dovilė Keršienė, *Epistolografija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XIV–XVI amžiuje: Nuo Ars dictaminis iki literatūrinio laiško* (daktaro disertacija), Vilnius: Vilniaus universitetas ir Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2010 prieiga per internetą

<http://www.ilti.lt/failai/SLL30_Str_Kersiene.pdf> (žiūrėta: 2013-05-17)

³⁶ Mažena Zapolskaja, *Nauji epistolinės lietuvių prozos veidai*, p. 48. prieiga per internetą

<http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2006~D_20060628_120046-68504/DS.005.0.02.ETD> (žiūrėta: 2013-05-17)

³⁷ Daujotytė V. *Literatūros filosofija*. V., 2001, p. 110;.

laiškai, skirti plačiai visuomenei. Tai dažniausiai bendraminčių reakcija į naują, netikėtą ar nepriimtina meno ar kultūros reiškinių, sukėlus į smarkią diskusiją.³⁸ Laiškai būna visokiausio pobūdžio, priklausomai nuo paskirties ir ryšio su žmogum, kuriam jie skirti.

Daugelis rašytų laiškų tapo literatūros kūrinių. Pavyzdžiui Chesterfieldo knyga „Laiškai sūnui“ (2011 m.) sulaukė neeilinio visuomenės dėmesio tiek Britanijoje, tiek žemyninėje Europoje ir tapo žanro klasika.³⁹ Šioje knygoje skelbiamų laiškų autorius – anglų aristokratas Philipas Dormeris Stanhope‘as (Filipas Dormeris Stenepas; 1694–1773 m.) po tėvo mirties tapęs 4-uoju Česterfildo grafu ir nuo tol žinomas kaip Chesterfieldas – Didžiosios Britanijos politikas, diplomatas, publicistas. Po mirties išleisti jo laiškai nesantuokiniam sūnui Philipui. Retai matydamas sūnų Chesterfieldas rėmė jį materialiai, rūpinosi lavinimu ir rašė jam laiškus. Tėvo erudicija, diplomato, politiko ir aukštuomenės žmogaus patirtis, anglų džentelmeno manieros – visa tai su begaline meile buvo bandoma perteikti sūnui ir tapo tikru to meto aukštuomenės jaunuolių auklėjimo kodeksu.⁴⁰ Laiškai gali tapti ne tik informacijos perdavimu, bet ir šeimos kultūros paveldu, atminties saugyklos archyvu.

II. NAUJŲJŲ LAIŠKO FORMŲ KLAUSIMAS

II.1 Laiškai Fluxus meno judėjime

Aišku pro šalį laiško meno kūrime nepraėjo fluxus⁴¹ judėjimas, atsiradęs XX amžiaus septintajame dešimtmetyje. Šio judėjimo pradininkas Jurgis Mačiūnas gimė 1931 m. Kaune, karui baigiantis su šeima pasitraukė į Vokietiją, kur trejus metus lankė lietuvių gimnaziją, vėliau emigravo į JAV.⁴² J. Mačiūnas, priešingai daugumai lietuvių išeivijos menininkų, nesirėmė tautine tradicija. Jis formavo savą laisvos kūrybinės minties tarptautinę menininkų bendriją, įėjusią į meno istoriją Fluxus.

---

³⁸ L. Ruseckienė. *Literatūros pedagogikos studijos*. V., 2001, p. 196. prieiga per internetą <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2006~D_20060628_120046-68504/DS.005.0.02.ETD> (žiūrėta 2013 05 07)

³⁹ „Tyto alba“ „Laiškai sūnui. 2011 prieiga per internetą <<http://www.tytoalba.lt/laiskai-sunui>> (žiūrėta 2013 05 18)

⁴⁰ Ten pat.

⁴¹ Fluxus (lot. veiksmazodis *fluere* - tekėti) apie 1960 Vakarų Vokietijoje ir Niujorke susiformavęs judėjimas išaugęs į tarptautinį menininkų tinklą.

⁴² Fluxus. *Selections from the Gilbert and Lila Silverman Collection*, New York, 1988, p. 24. prieiga per internetą <<http://www.ebiblioteka.lt/resursai/LMA/Menotyra/meno-47.pdf>> (žiūrėta 2013 04 10)

Mačiūnas išplėtojo Fluxus estetikai būdingas konkretaus menininko ir konkretaus meno idėjas. Teigdamas, jog svarbiausia tikrai konkretaus menininko užduotis yra „sukurti konceptą arba metodą“, pagal kurį nepriklausomai nuo jo gali būti sukurta konkreti kompozicija ar forma, kurios grožis, kaip ir matematikos sprendime, pirmiausia slypi metode.⁴³ Fluxus šalininkai kūrybą suvokė labai plačiai - kaip spontanišką kūrybinės dvasios raišką, kurioje įvairiomis ir netikėtomis formomis atsispindi žmogaus mąstymo intensyvumas, kasdienybės poelgių logika ir paradoksaus, nyksta sunkiai apčiuopiama riba tarp meno ir gyvenimo. Žmogaus gyvenimas ir spontaniškas kūrybinės dvasios polėkis susilieja į vientisą kūrybą.⁴⁴ Tai viskas buvo propoguojama kai menas buvo suprantamas labai rimtai operos, spektakliai, paveikslų parodos, fluxininkų atstovai siekė kūrybinės laisvės tokiu būdu formuodami naują judėjimą.

Mail art (pašto, laiško, komunikacijos menas) kryptis susiformavo apie 1962 m. Niu Jorke, vienas iš žymiausių pašto meno ideologų buvo Ray Johnson, jis įkūrė „New York Correspondance School“, kuri tapo šiuolaikinio pašto meno prototipu. Ray Johnson ir Fluxus menininkų dėka 1964 m. judėjimas peraugo į tarptautinį.⁴⁵ Pagrindine pašto meno (mail art) savybe galėtume laikyti bendrą žmonišką norą komunikuoti. Be abejo kintant techninėms sąlygoms, pašto menas (mail art) įgauna naujų formų pavyzdžiui kaip e-mail art ir kitokių atmainų. Tačiau iš pagrindo tai visada keitimasis informacija (tekstais, koliažais, piešiniais, fotografijomis).

Fluxus menininkai aktyviai dalyvavo mail art judėjime, jie kurdavo pašto ženklus ir šampus, sugalvodavo mail art žurnalų koncepciją. Jie padėjo gerą teorijos pagrindą ir parodė gerus pavyzdžius naujų technologijų naudojime (šampai, ženklai, žurnalai).⁴⁶ Šiandien dienai yra visas tinklas pašto menininkų visame pasaulyje, kurie reguliariai persiunčia vieni kitiems darbus, organizuoja parodas.

Viena iš specifinių laiškų meno technikos, atspindėjo demokratijos, kolektyvizmo ir kūrybiškumo principus. Šio judėjimo pradininkas Ray Johnson, siunčiamas asmeninius neužbaigtus „Motikos“ koliažus savo draugams, dažniausiai prašė papildyti koliažą ir persiųsti jį toliau kitiems. Tokiu būdu Johnson faktiškai sukūrė mail art tinklą. Technika „pridėk ir siųsk“ populiarė ir šiais

---

⁴³ Ten pat, p. 24.

⁴⁴ Fluxus. *Selections from the Gilbert and Lila Silverman Collection*, New York, 1988, p. 24. prieiga per internetą <<http://www.ebiblioteka.lt/resursai/LMA/Menotyra/meno-47.pdf>> (žiūrėta 2013 04 10)

⁴⁵ Саша Браулов, Mail Art, 2012 prieiga per internetą

<<http://closedcircle.org/2012/08/26/%D0%BC%D1%8D%D0%B9%D0%BB-%D0%B0%D1%80%D1%82/>> (žiūrėta 2013 05 25)

⁴⁶ «Новое литературное обозрение» №39 за 1999 г. prieiga per internetą

<http://www.chernovik.org/vizual/?rub_id=4&sub_id=94&leng=ru&show_mat=102&find=70> (žiūrėta 2013 05 25)

laikais, beveik visi mail art menininkai „generuoja“ laiškus ir siunčia toliau.⁴⁷ Tai unikali menininkų galimybė tapti informacinės komunikacijos srauto dalimi.

Vienas iš populiariausių pašto kūrybos žanrų, atspindinti nepelno siekiantį meną „fluxus bucks“ buvo pradėta Julie Jefferies (JAV, 1994 m.) Ji siuntinėjo banknotų šablonus ir prašė juos papildžius gražinti jai atgal, per dešimt metų grįžo apie kelis tūkstančiai banknotų.⁴⁸ Tokiu būdu menininkai išreiškė savo protestą prieš komercijos meną.

Taip pat pašto ženklai yra dar viena populiarūs pašto meno technika. Tai pašto ženklai, kuriuos menininkai daro korespondencijai papuošti. Pagrindinė idėja- tradicinių pašto ženklų parodija.⁴⁹ Pirmi mail art pašto ženklai buvo padaryti grupės „Fluksus“ Robert Watts (1960 m.). Alternatyvių pašto ženklų gamybai naudoja skirtingas technikas, tai gali būti originalus menininko piešinys, atliktas kompiuterinės technikos pagalba naudojant tipografinį būdą.

Vizualinių pašto meno (mail art) darbų analizė yra sudėtinga dėl oficialių formalinių stilių ir technikos apribojimų stokos.⁵⁰ Galima pabrėžti tendenciją eksperimentuoti (klasikiniai peizažai, portretai ir natūrmortai labai reti). Dauguma atvirukų padaryta koliažo forma, tai Ray Džonso įtaka, (koliažai buvo jo pagrindinė kūrybos technika). Dalis atvirukų sudaro fotokopijos dailės darbų arba dailininko objekto fotografiją. Kitos dalys paprastos nuotraukos arba skirtingų stilių piešiniai.⁵¹ Pašto meno esmė yra žmonių komunikacija pašto dėka, taikant įvairias menines formas.

Lietuvoje Klaipėdos Kultūrų Komunikacijų centras KKKC (2005m.) organizavo tarptautinį pašto meno projektą. Du mėnesius ekspozicija buvo nuolatos papildoma naujais kūriniais iš viso pasaulio. Menininkai, norintys dalyvauti projekte, buvo kviečiami siųsti savo kūrinius paštu KKKC adresu.⁵² O Pašto meno parodai pasibaigus, buvo atrinktos trys užsienio ir Lietuvos autorių poros, kurioms buvo pasiūlyta surengti bendras parodas. Taip pat parodos metu žiūrovai buvo kviečiami užėiti į galeriją, parašyti komentarus atvirlaiškiuose, komentuoti jau esamus komentarus, papildyti juos, panaudojant įvairias meno formas.⁵³ Pašto menas po šiai diena šiuolaikinio meno sritis, kuriame dailės kūriniai tampa pašto siuntiniais kaip nauja erdvė menininkams prabilti.

---

⁴⁷ Анна Сова. *Мэйл-арт и как его творят*. 2012 prieiga per internetą
< <http://nashbratsk.ru/blogs/sovandiya/mailart-and-how-he-is-doing.php>>(žiūreta 2013 05 25)

⁴⁸ Ten pat.

⁴⁹ Центральный музей связи имени А.С. Попова. Что такое мэйл-арт? prieiga per internetą
<<http://www.rustelecommuseum.ru/objects/?ContainerID=7161&ContainerType=63&objectID=7160&langID=57>>(žiūreta 2013 05 25)

⁵⁰ Мэйл-Арт. ЮРИЙ ГИК, Текст опубликован в журнале «Жук» N1 2004, стр.29-31 prieiga per internetą
< http://www.chernovik.org/vizual/?rub_id=6>(žiūreta 2013 05 25)

⁵¹ Ten pat.

⁵² Maga, “Vakarų ekspresas”. 2005 prieiga per internetą
< <http://maga.lt/4219> > (žiūreta 2013 05 25)

⁵³ Kulturopolis.lt, Rezidentūra. 2009m. prieiga per internetą

Fluxus generavo pašto meno (mail-art) idėją, kuri ilgainiui tapo tam tikra alternatyva meno istorijai. Pašto menas buvo ir iki šiol išliko globalus bendraminčių bendravimo tinklas, kai kurie menininkai perėjo prie elektroninių medijų (internetas, elektroninis paštas), atsisakius tradicinio pašto, jie vis dėl to išliko pašto-menininkais. Pavadinimo terminas nepasikeitė ir šiandien naudojami du terminai: istorinis „pašto-menininkas“ ir „tinklo aktyvistas“. Naujų technologijų dėka atsirado naujas kūrybinis laukas, vadinamas internetu.

II.2 Elektroniniai laišakai

Literatūros kūrinys ir internetas yra panašūs savo prigimtimi – abu yra komunikacijos priemonė. Per paskutiniuosius dvidešimt metų internetas tapo žmogaus kasdienio gyvenimo, darbo bei poilsio ir, be abejonės, šiuolaikinio meno dalimi. Įrengimai, skirti dauginti ir perduoti informaciją (vaizdinę ar garsinę), smarkiai keitė ir visuomenės požiūrį į meną. Menas šiandienos visuomenėje negali būti statiškas. Jis įgyja naujas dinamiškumo formas. Masinis kompiuterių vartojimas laipsniškai vedąs prie meno ir technologijų sambūrio, kuris suteikia literatūrai naujų galimybių.

Šiame skyriuje kaip pavyzdį norėčiau apžvelgti vienos šiuolaikinės moteriškosios literatūros atstovės Ugnės Barauskaitės (g. 1975 m.) romaną „O rytoj vėl reikės gyventi“ (2002 m.). Romanas yra epistolinis⁵⁴ - sudarytas iš elektroninių laiškų. Jis sulaukė prieštaringų vertinimų. Beveik nebuvo analizuota, ką šiame romane reiškia tradicinės laiškų formos transformacija į elektroninius laiškus. Elektroninių laiškų forma leidžia įvardyti romaną kaip kryptantį postmodernybėn. Esminė postmodernizmo tendencija – didinti intertekstualumą, jungti ne tik įvairių žanrų bei stilių tekstus, bet taip pat ir skirtingų meno kryptų bei kultūrinės veiklos elementus, formas. Barauskaitės romaną kaip tik ir pristato tokią – literatūros ir šiuolaikinių technologijų (internetu) – sintezę.⁵⁵ Postmodernizmas žymi tradicijos lūžį bei techniškosios civilizacijos naujų multimedia formų įsigalėjimą.

< <http://www.kulturpolis.lt/main.php/id/1051/lang/1/nID/1648/page/3> > (žiūrėta 2013 05 25)

⁵⁴ *Epistolografijos* (gr. *epistolē* – laiškas, *graphō* – rašau) terminas, susiformavęs senovės Graikijoje ir Romoje, mokslinėje literatūroje dažniausiai apibrėžiamas kaip normatyvinė laiškų rašymo teorija; laiškų rašymo mokslas ir menas; tradicija pagrįstas arba normatyvinis laiškų komponavimo būdas; raštijos sritis, apimanti laiškų kūrimą; kaip laiško stilistika ir epistolinė (laiškų formos) literatūra. Plačiau apie tai žr.: „Epistolography“, in: *Der kleine Pauly: Lexikon der Antike*, auf der Grundlage von Pauly's Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft bearbeitet und herausgegeben von Konrat Ziegler und Walther Sontheimer, Alfred Druckenmüller, t. 2, Verlag in Stuttgart, 1967, p. 324

⁵⁵ Mažena Zapolskaja, *Nauji epistolinės lietuvių prozos veidai*, p. 48. prieiga per internetą

< http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2006~D_20060628_120046-68504/DS.005.0.02.ETD > (žiūrėta: 2013-05-17)

Kai kurios tendencijos (vertybių dekonstrukcija, akimirkos įspūdis, ironija, žaidybiškumas, svetimų tekstų citatos) yra būdingos Barauskaitės romanui „O rytoj vėl reikės gyventi“. Formuojasi naujas epistolinio romano variantas: postmodernistiniame pasaulyje didelis vaidmuo tenka technologijoms, o ypač internetui.

Jauna rašytoja ir jos romano protagonistė, dvidešimt septynerių metų radijo laidų vedėja, savaime aišku, orientuojasi ne į tradicinę, o į naujausią ryšio formą, vartoja atitinkamas poetines raiškos priemones, personažų vaizdavimo būdą. Pasakotoja suvokia save tik kasdienėje dabartyje, lyg ir nėra projekcijos į ateitį.⁵⁶ Galima manyti, kad toks pasaulio suvokimas yra naujų technologijų padarinys. Barauskaitė romano tekste pabrėžtinai sujungia literatūrą, pramogas ir šiuolaikines technologijas. Tai yra romano veika jos gyvenimo modelis. Pati romano autorė dirba šou versle ir gerai išmano jo reikalus. Neatsitiktinai romano veikėja (elektroninių laiškų adresantė) turi tokią pat pavardę, kaip ir autorė. Pasakotojos ir autorės patirtys sunkiai atribojamos. Tai sukelia dokumentiškumo, paraliteratūrinio teksto, autobiografinio tikroviškumo įspūdį. Skaitytojui siūloma lyg pro rakto skylutę pasidairyti į asmeninę autorės patirtį, kitaip ją apibendrinti, paversti universalia.⁵⁷ Toks jausmas, kad skaitmeninės informacijos epochoje nebelieka ribų tarp asmeninio gyvenimo privatumo ir viešumos, dienos išgyvenimai akimirksniu fiksuojami ir talpinami į socialinius tinklapius, o stebėtojai turi galimybę sudalyvauti įvykiuose komentuodami, arba reflektuodami į juos savo komentarais.

Romane „O rytoj vėl reikės gyventi“ vaizduojamas buitinis čia ir dabar gyvenimas keičia tradicinio laiško esmę – laiškas nebėra asmenybės egzistencinio ryšio gija. Juos galima pavadinti tiesiog rašymu arba kalbėjimu. Kalbėti reikia ne tam, kad kiti ką nors sužinotų ar suprastų, svarbu – kalbėti, nes visi kalba. Internetas yra visų gyvenimas, ir jis yra romano protagonistės gyvenimo dalis. Jis atstoja artimą žmogų, draugą, visada po ranka, kaip dienoraštis, kuriame galima išsakyti viską.⁵⁸ Todėl ir laiškai tokie spontaniški, netikėti, dažnai neaišku, kam skirti, šokiruojantys.

Nors laiškas skirtas draugui, tačiau tai it (vėjo išbarstyti) dienoraščio lapai:

„Aš neignoravau tavęs. Tik atrodei truputį panašus į vieną Makbyl personažą, kuris labai bijojo likti šikniumi. Nėra skirtumo, matai, ką žmonės apie tave galvoja – jei pats jautiesi gerai. O jei gerai nesijauti – matyt žodžio“ nesipykim“ negana – net jei ir pakartosi jį triskart, - taip pradėjau laišką

---

⁵⁶ Ten pat. P. 50.

⁵⁷ Mažena Zapolskaja, *Nauji epistolinės lietuvių prozos veidai*. p. 50-51. prieiga per internetą <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2006~D_20060628_120046-68504/DS.005.0.02.ETD>(žiūreta 2013 05 10)

⁵⁸ Ten pat. P. 51.

Bernui.“⁵⁹ Romane esama fragmentų, kuriuose esmingai atsiskleidžiamas pagrindinės veikėjos gyvenimo būdas, jausmai, mintys, savęs ir kitų, įvykių vertinimas. Vis dėlto vyrauja čia ir dabar poetika, dėl jos tekstas – kaleidoskopiškas.⁶⁰ Nėra kulminacijos, net paskutiniuose romano puslapiuose tekstas lieka atviras ir lyg laukia savo tęsinio.

Elektroninio bendravimo ypatybė, tarsi nuolat laukiama kito elektroninio laiško. Čia laiškas transformuojasi į šiuolaikinę elektroninę erdvę, atspindi intensyvią gyvenimą su kasdieniniais įvykiais, ir labai greitu persidavimo tempu. Išsitrina riba tarp vakar ir šiandienos, lyg nuolatos informacijos srautas, leidžiantis matyti dabartį kokia jinai yra dabar.

III. KŪRYBINIS PROJEKTAS „NOSTALGIJA“

III.1 Kūrinio idėja ir pagrindimas

Pasirinkta tema videolaiškai „Nostalgija“ labai artima man pačiai. Jau du metus gyvenu užsienyje ir reguliariai persirašinėju su savo artimaisiais. Rašau elektroninius laiškus, aprašydama gyvenimo įvykius, nuotaikas ir supančią aplinką. Elektroniniai laišakai tapo neatsiejama gyvenimo dalimi. Analizuojant darbo teoriją, pasitvirtino kaip per paskutinius dvidešimt metų, atsirandant internetui, laiškas įgavo naujas formas, kokią reikšmę turi laiškas žmonių gyvenime, ir kaip naudojant naujas technologijas galima eksperimentuoti, kuriant videolaiškus ir tokiu būdu palaikyti ryšį su draugais ir artimaisiais.

Pavyzdžiui Ugnės Barauskaitės (g. 1975) romane „O rytoj vėl reikės gyventi“ (2002 m.) kur romano veikėja (elektroninių laiškų adresantė) aprašo savo gyvenimo įvykius, siūloma skaitytojui lyg pro rakto skylutę pasidairyti į asmeninę autorės patirtį. Tai sukelia dokumentiškumo, autobiografinio tikroviškumo įspūdį.⁶¹ Čia autore elektroniniu būdu, aprašydama savo gyvenimą patraukia skaitytojų dėmesį, naudojant internetinę erdvę kaip kūrybos lauką.

Galiausiai atsirado idėja kurti video laiškus, filmuojant gyvenimo fragmentus ir siųsti juos adresantams, naudojant socialinį tinklą „Facebook“, suteikiant laiškam video dokumentiką. Filmuojant fragmentus, video laiškam iš savo kasdieninio gyvenimo, suteikiama galimybė

---

⁵⁹ Barauskaitė. V. O rytoj vėl reikės gyventi. V., 2002, p. 191. prieiga per internetą <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2006~D_20060628_120046-68504/DS.005.0.02.ETD> (žiūreta 2013 05 10)

⁶⁰ Ten pat.

⁶¹ Mažena Zapolskaja, *Nauji epistolinės lietuvių prozos veidai*. p. 50-51. prieiga per internetą <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2006~D_20060628_120046-68504/DS.005.0.02.ETD žiūreta 2013 05 10> (žiūreta 2013 05 10)

adresantui ne tik sužinoti informaciją, bet ir pamatyti realų vaizdą. Laiško rašytojo video istorija internetinės erdvės pagalba keliauja per tūkstančius kilometrų.

III.2 Internetinė erdvė ir jos galimybės videolaiškų kūrybai

Interneto erdvė užima vis svarbesnę vietą mūsų kasdieniniame gyvenime. Vieniems ji tampa žinių ir naujienų pranešėju, socialinių pažinčių tinklu, atvira proga susirasti naujų draugų, kitiems - meno kūrimo galimybė. Van Dijk (2006 m.) tinklaveikos teorijas aiškinamasi, išskėlė idėją, kad tinklaveikos visuomenė yra visuomenės forma, kuri vis labiau savo santykius organizuoja žiniasklaidos tinkluose ir juos palaipsniui pakeičiant ar papildant socialinius tinklus susikūrusius dėl tiesioginės komunikacijos. Asmeninę komunikaciją keičia skaitmeninės technologijos, kurių pagalba socialiniai ir žiniasklaidos tinklai formuoja svarbiausias modernias visuomenes.⁶² Žmonės vis labiau tarpusavyje keičiasi informacija ir komunikuoja interneto dėka. Galima prognozuoti, kad „popierinę“ komunikaciją ateityje pakeis elektroninė.

Dabartinėje visuomenėje viskas yra susiję reagavimo greičiu ir gebėjimu prisitaikyti globalioje rinkoje, kur svarbiausią reikšmę įgyja tinklai. Internetinių socialinių tinklų svetainių pagalba žmogus turi galimybę persiųsti, pavišinti savo komunikaciją su tam tikru asmeniu ar grupe- vartotojo asmeniniame kontaktų sąrašė esantiems pažįstamiems.⁶³ Tai unikali galimybė palaikyti tarpusavio ryšį.

Vienas iš populiariausių socialinių tinklų yra „Facebook“ įkurtas 2004 m. kur užsiregistravę nariai gali talpinti savo profilį, įkelti nuotraukų, paveikslėlių, video failų. Jau 2005 m. Facebook auditorija sudarė viena milijardą naudotojų, prie socialinio tinklo gali prisijungti kiekvienas, kuris turi elektroninio pašto adresą.⁶⁴ Socialinio tinklo erdvė leidžia kurti asmeninius fotoalbumus, vidinės grupes pagal interesus, pomėgius ir dalintis informacija tarpusavyje.

---

⁶² Van Dijk, 2006, p. 24 prieiga per internetą

< http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2010~D_20100302_135906-78938/DS.005.0.02.ETD > (žiūreta 2013 05 10)

⁶³ Asta Skardiūtė, Tarptautinių aplinkos saugos nevyriausybių organizacijų komunikacija internetiniuose socialiniuose tinkluose. 2010 m. prieiga per internetą

< http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2010~D_20100302_135906-78938/DS.005.0.02.ETD > (žiūreta 2013 05 10)

⁶⁴ Немного информации о facebook. 2011. prieiga per internetą

< <http://poxe.ru/interesting/1166348622-nemnogo-informacii-o-facebook.html> > (žiūreta 2013 05 10)

Internetinis tinklapis „Facebook“, kaip vienas iš populiariausių, buvo pasirinktas videolaiškų talpinimui dėl lengvo prieinamumo ir praktiškumo. Taip pat galimybė rašyti ir siųsti video failus naudojant Facebook tinklapį į privačią erdvę, padėjo videolaiškų projekto įgyvendinimui.

III.4 Kūrybos etapai

Kūrybinėje darbo dalyje pasirinkau sukurti keturių mėnesių laikotarpio persirašinėjimą videolaiškais.

Savaitės bėgyje video kameros pagalba filmavau savo kasdienybės eigos fragmentus, vietas kur dažniausiai praleidžiu laiką, mane supančią aplinką, įdomius mano atžvilgiu vaizdus, kuriuos vėliau montavau su parašytu ir įgarsintu laiško tekstu. Video laiško teksto turinys dažniausiai buvo apie išgyvenimus, apie tuo metu vykusius įvykius, mintis ir palinkėjimus adresantams.

Sekančiame etape įkeldavau video failą į socialinį tinklapį „Facebook“ adresanto privačioje erdvėje, išnaudojant internetinį tinklapį „Facebook“ kaip informacijos perdavėją. Vėliau iš refleksijos į mano videolaišką formulavau sekančio laiško turinį. Galutiniame kūrybinės dalies darbe bus pristatytas vienas iš aštuoniolikos videolaiškų fragmentų, sujungtų į vieną videolaiško kūrinį.

III.5 Techninis sprendimas

Darbo priemonės:

1. Video kamera Panasonic SDR- H40P
2. Fotoaparatas Canon EOS 600D
3. Kompiuteris Toshiba

Kompiuterinės programos:

1. Adobe Premiere Pro 2.0
2. Aura video converter

Internetinis tinklapis:

1. “Facebook”

Šiomis programomis buvo įgyvendintas užsibrėžtas tikslas. Nufilmuotus video failus teko konvertuoti Aura video converter pagalba. Adobe Premiere Pro programa video failai buvo iškarpomi ir sumontuojami. Veliau video kuriniai buvo kraunami į internetini tinklapį “Facebook”. Baigtas kūrinys patalpintas internete “Facebook” svetaineje.

IŠVADOS

1. Atmintis atlieka vieną iš svarbiausių žmogaus gyvenime funkcijų. Tai informacijos saugykla, kurios dėka žmogus regeneruoja informaciją.
2. Lengviau įsimenama informacija, kuri reikšminga ir svarbi žmogui, kurią žmogus įsisąmonina.
3. Kolektyvinės atminties dėka formuojasi bendra istorija. Taip pat šeimos atmintis atlieka tapatybės formavimo funkciją.
4. Laiškai viena iš atminties perdavimo formų, atminties saugykla.
5. Laiškas yra kaip meno kūrinys, keliaujantis per atstumą ir laiką, leidžiantis fiksuoti ir archyvuoti įvykius, perduoti informaciją.
6. Naujų technologijų dėka laiškas įgauna naujas formas, transformuojasi į elektroninę formą.
7. Internetas kaip atminties saugykla, leidžianti skaitmeniniu formatu naudoti socialinius tinklapius bendravimo tikslams.
8. Naudojant naujas technologijas yra galimybė eksperimentuoti: jungti vaizdą ir tekstą, kurti naujus interaktyvius bendravimo būdus.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Albertas Ružas, 2006. *Atminties fenomenas*, Socialinių tyrimų institutas Vilnius 5psl. prieiga per internetą
< http://www.ebiblioteka.lt/resursai/LMA/Filosofija/Fil_038_042.pdf > (žiūrėta: 2013-03-10)
2. Atkinson, R.C.; Shiffrin, R.M. (1968). "Chapter: Human memory: A proposed system and its control processes". In Spence, K.W.; Spence, J.T.. *The psychology of learning and motivation (Volume 2)*. New York: Academic Press. pp. 89–195.
3. Аткинсон и Шифрин (1968). 12.3.Монистическая и множественная трактовки памяти, prieiga per internetą <http://mnogoknig.org.ua/bookstr_read.php?id=7&str=36> . (žiūrėta: 2013-03-12)
4. Анна Сова. *Мэйл-арт и как его творят*. 2012 prieiga per internetą
< <http://nashbratsk.ru/blogs/sovandiya/mailart-and-how-he-is-doing.php> > (žiūrėta 2013 05 25)
5. Ян Ассман. Культурная память. Письмо, память о прошлом и политическая идентичность в высоких культурах древности. Москва: Языки славянской культуры, 2004, 59–67. prieiga per internetą
<http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.03~2008~ISSN_18227309.V_9/DS.013.0.01.ESSPG> (žiūrėta 2013 03 20)
6. Asta Skardiūtė, Tarptautinių aplinkos saugos nevyriausybinių organizacijų komunikacija internetiniuose socialiniuose tinkluose. 2010 m. prieiga per internetą
<http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2010~D_20100302_135906-78938/DS.005.0.02.ETD > (žiūrėta 2013 05 10)
7. Barauskaitė. V. O rytoj vėl reikės gyventi. V., 2002, p. 191. prieiga per internetą
<http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2006~D_20060628_12004668504/DS.005.0.02.ETD> (žiūrėta 2013 05 10)
8. Bendravimo psichologija. Vadovėlis. Psl. 11 prieiga per internetą
< http://www.sos03.lt/files/knygos/Bendravimo_psichologija.pdf >(žiūrėta: 2013-05-17)
9. Dalius Jonkus, *Užmiršti, kad atsimintum*, „Sesija“, 2012, nr.2, 8 psl. prieiga per internetą
< <http://www.vdusesija.lt/lt/pdf/index/index/id/12/> > (žiūrėta: 2013-03-10)
10. Dailininkų laišakai režisieriui Juozui Miltiniui- Meno kūriniai. . prieiga per internetą
< <http://www.pavb.lt/lt/naujienos/1187-dailininku-laiskai-reziseriui-juozui-miltiniui-meno-kuriniai> >(žiūrėta: 2013-03-10)

11. Daujotyte V. *Literatūros filosofija*. V., 2001, p. 110;
12. Dovilė Keršienė, *Epistolografija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XIV–XVI amžiuje: Nuo Ars dictaminis iki literatūrinio laiško* (daktaro disertacija), Vilnius: Vilniaus universitetas ir Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2010 prieiga per internetą <http://www.liti.lt/failai/SLL30_Str_Kersiene.pdf> (žiūrėta: 2013-05-17)
13. Van Dijk, 2006, p. 24 prieiga per internetą
<http://vddb.laba.lt/fedora/get/LTeLABa0001:E.02~2010~D_20100302_13590678938/DS.005.0.02.ETD> (žiūrėta 2013 05 10)
14. Fluxus. *Selections from the Gilbert and Lila Silverman Collection*, New York, 1988, p. 24. prieiga per internetą <<http://www.ebiblioteka.lt/resursai/LMA/Menotyra/meno-47.pdf>> (žiūrėta 2013 04 10)
15. M. Halbwachs, *Les cadres sociaux de la mémoire*, Paris:FélixAlcan,1925, 63. prieiga per internetą
<<http://www.literatura.flf.vu.lt/wp-content/uploads/2013/02/75-1021.pdf>>(žiūrėta: 2013-05-17)
16. Iliustruotasis Mokslas.lt, *Kaip veikia atmintis*. prieiga per internetą
<<http://www.iliustruotasismokslas.lt/?PublicationId=87681C9E-F3F5-4AF7-ADAC-DE8335C068BD&SiteId=826D6683-9025-4946-A1A7-64ED6E2CB63A>> (žiūrėta: 2013-05-12)
17. Just another WordPress.com „Internetinis menas. 2011 m. prieiga per internetą
< <http://cicenas.wordpress.com/2011/05/01/internetinis-menas/> >(žiūrėta: 2013-05-25)
18. Культура и общество, Зачем нужны письма. prieiga per internetą
< <http://www.kakprosto.ru/kak-89597-zachem-nuzhny-pisma>>(žiūrėta: 2013-05-25)
19. Kristina Inčiūraitė, *Metamorfozių labirintas. Pokalbis apie internetinį meną*. prieiga per internetą
<http://eia.libis.lt:8080/archyvas/viesas/20110307052325/http://www.culture.lt/7md/?leid_id=544&kas=straipsnis&st_id=616>(žiūrėta: 2013-05-25)
20. Kulturpolis.lt, *Rezidentūra*. 2009m. prieiga per internetą
< <http://www.kulturpolis.lt/main.php/id/1051/lang/1/nID/1648/page/3>> (žiūrėta 2013 05 25)
21. Locke, D. 2000. „Esė apie žmogaus intelektą“ 75 psl., prieiga per internetą
< http://www.leidykla.eu/fileadmin/Religija_ir_kultura/2009_6_1-2/7-26.pdf> 8 psl. (žiūrėta: 2013-03-10)
22. Maga, „Vakarų ekspresas“.2005 prieiga per internetą
< <http://maga.lt/4219> > žiūrėta 2013 05 25
23. Maurice Halbwachs, *Das kollektive Gedächtnis*, Frankfurt 1985, prieiga per internetą

- < <http://archive.minfolit.lt/arch/21501/21874.pdf>> 46 psl žiūrėta: 2013-03-17
24. Морис Хальбвакс, «Коллективная и историческая память», Неприкосновенный запас, 2005, 5-6 (40–41p). prieiga per internetą <<http://magazines.russ.ru/nz/2005/2/ha2.htm>> 1 psl (žiūrėta: 2013-03-17)
25. Mažena Zapolskaja, *Nauji epistolinės lietuvių prozos veidai*. p. 50-51. prieiga per internetą <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2006~D_20060628_120046-68504/DS.005.0.02.ETD> žiūrėta 2013 05 10
26. Memento. kinozona. Prieiga per internetą:< <http://www.obuolys.lt/kinozona/filmas/2955/>> (žiūrėta 2013 05 25)
27. Mindaugas Jasulaitis, Kaip veikia atmintis? , „Sveikas žmogus“, 2005, nr. 5, prieiga per internetą:
<<http://www.neuromedicina.lt/index2.php?pagrid=20&veiksmas=straipsnis&id=17>> (žiūrėta: 2013-03-10)
28. «Новое литературное обозрение» №39 за 1999 г. prieiga per internetą
< http://www.chernovik.org/vizual/?rub_id=4&sub_id=94&leng=ru&show_mat=102&find=70 > (žiūrėta 2013 05 25)
29. Немного информации о facebook. 2011. prieiga per internetą
< <http://poxe.ru/interesting/1166348622-nemnogo-informacii-o-facebook.html> > (žiūrėta 2013 05 10)
30. ПСИХОЛОГОС ЭНЦИКЛОПЕДИЯ ПРАКТИЧЕСКОЙ ПСИХОЛОГИИ. *Память индивидуальной жизни и память рода*, 2012. . prieiga per internetą
<http://www.psychologos.ru/articles/view/pamyat_individualnoy_zhizni_i_pamyat_rod > (žiūrėta 2013 05 24)
31. L. Ruseckienė. *Literatūros pedagogikos studijos*. V., 2001, p. 196. prieiga per internetą
<http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2006~D_20060628_120046-68504/DS.005.0.02.ETD > (žiūrėta 2013 05 07)
32. Саша Браулов, Mail Art, 2012 prieiga per internetą
<<http://closedcircle.org/2012/08/26/%D0%BC%D1%8D%D0%B9%D0%BB%D0%B0%D1%80%D1%82>> (žiūrėta 2013 05 25)
33. Современные проблемы психологии семьи: феномены, методы, концепции. Вып. 5. – СПб.: Изд-во АНО «ИПП», 2011. –С. 85-86. . prieiga per internetą
<<http://humanpsy.ru/articles/family-5/05-14-Tregubenko.pdf> > (žiūrėta 2013 05 24)

34. B.Szacka, Czas przeszły, pamięć, mit, Warszawa: Scholar, 2006, 44. prieiga per internetą
<<http://www.literatura.flf.vu.lt/wp-content/uploads/2013/02/75-1021.pdf>>(žiūrėta: 2013-05-17)
35. Šliogeris, A. 1996. *Transcendencijos tyla*. Vilnius: Pradai.711, 724 p., prieiga per internetą
<http://www.ebiblioteka.lt/resursai/LMA/Filosofija/Fil_038_042.pdf> 39 psl. (žiūrėta: 2013-05-12)
36. „Tyto alba“ ,Laiškai sūnui. 2011 prieiga per internetą
<<http://www.tytoalba.lt/laiskai-sunui>> (žiūrėta 2013 05 18)